

Ocak, 2016 Sayı: 27

Fotoğrafçı arşivleri nasıl olmalı?

Ara Güler'in arşivinin Doğu Grubu'na satışıyla birlikte medyada konu hakkında çeşitli haberler yayımlandı, arşivin akibetinin ne olacağıyla ilgili tartışmalar yaşandı, yaşanmaya devam ediyor. Güler'in arşivini korurken özellikle nelere dikkat edilmesi gerektiğinden yola çıktık, Türkiye'de ve dünyadaki farklı örnekleri ele alarak fotoğrafçı arşivlerinin nasıl yönetildiğini, korunduğunu ve yaşatıldığını araştırdık.

Philippe Halsman, "Salvador Dalí CBS kanalında yayınlanan The Morning Show'da performans sergilerken", 1956, Copyright Philippe Halsman Archive/Magnum Photos, Halsman'ın Jeu De Paume'daki "Astonish Me!" sergisinden

SERDAR DARENDELİLER REFİK AKYÜZ

Ara Güler ismi, Türkiye'de -ve de ksmen yurtdışındaki fotoğraf çevrelerinde- öncelikle geçtiğimiz yüzyılın ortalarına tarihlenen siyah beyaz İstanbul fotoğraflarıyla hatırlanır. Ama sadece bu fotoğraflar değil Pablo Picasso, Salvador Dalí, Alfred Hitchcock gibi dönemin ünlü isimlerinin portreleri, Afrodisyas ve Nuh'un Gemisi foto portajları, 6-7 Eylül olayları gibi kimi toplumsal olaylarda çektiği fotoğraflarla bir dönemin görsel tarihini tutan Güler'in ismi, son zamanlarda gündeme farklı nedenlerle daha sık geliyor. Güler'in önceki yıllarda kendine ait bir müzenin kurulmasını istediği haberlerini, son günlerde Galatasaray'daki ailesinden kalma Güler Apartmanı'nın ve bu binada korunan arşivinin Doğu Grubu'na satıldığına yönelik haberler takip etti. Bu satış haberleri, tam da fotoğraf dünyasının gündemine oturmuşken yerini kısa bir süre sonra anlaşmanın bozulduğuna dair yeni haberlere bıraktı. Güler, son olarak aralık ayında ekik bilgilere dayanarak yapılan haberlerden kaynaklandığını da söylemek mümkün. Çünkü satış anlaşmasının duyurulduğu haberlerde Doğu Grubu'nun avukatı olarak adı geçen ve bu anlaşmanın yapılmasında önemli bir rol oynadığının altı çizilen avukat Fikret İlkiz, kendisiyle yaptığımız telefon görüşmesinde ne Doğu Yayın Grubu'nun ne de Ara Güler'in avukatı olduğunu, bu satış anlaşmasıyla herhangi bir ilişkisinin bulunmadığını söylerken, konuyla ilgili olarak bilgi almak üzere kendisiyle ilk kez bizim temasa geçtiğimiz sözlerine eklemeyi de ihmal etmedi.

Tüm bu satış hadisesinde esas dikkat çekici olan noktalardan biri, herhangi bir sanatçının kolay kolay gündeme gelmediği ülkemizde kendisine sanatçı dedirtmemekte ısrar eden 'fotomuhabiri' Ara Güler'in ortak hafızamızın kaydını tuttuğu arşivinin akibetine dair gelişmelerin doğru-yanlış sadece bu arşiv meselesiyle ilgili değil, başta

da söylediğimiz gibi son yıllarda -sanatının yanı sıra- pek çok başka nedenle de haberlere konu olan ve tartışılan bir isim. Hatta bu yazı yazılırken, Güler'in -kendisi isteğiyle- Cumhurbaşkanı'nın fotoğraflarını çekmesi de hem siyaset hem sanat gündemini meşgul etmeye devam ediyordu.

Güler arşivinde daha önce yaşananlar

Ara Güler'in arşivinin ne olacağı konusu, yaşamın ilerlemeye başladığı dönemlerde gündeme geldi. Kendisinin bu konuda bir adım atılmasına ikna olması ise 2009-2010 yıllarına denk geliyor. Bu yıllarda hem 'Fransa'da Türkiye Mevsimi' etkinlikleri kapsamında Paris'teki Maison Européenne de la Photographie'de açılan "Ara Güler-Lost İstanbul, années 50-60" isimli kişisel sergisi hem de o sıralar Thames&Hudson ve Editions Didier Millet tarafından yayımlanan sırasıyla "Ara Güler's İstanbul: 40 Years of Photographs" (2009) ve "Creating the 20th Century: 100 Artists, Writers and Thinkers" (2011) kitapları nedeniyle arşivinin elden geçirilmesi gerektiğinden, fotoğraflarının dijitalleştirilmesi için Güler'in ofisinin de bulunduğu Galatasaray'daki binada fotoğraflarını taramaya yönelik bir ünite kuruldu. (Yine aynı dönemde, çok sevdiği hayat arkadaşı Suna Güler'i kaybetmesi, Ara Güler'de arşivinin kendisinden sonra ne olacağına dair soru işaretleri uyardırması da olabilir.) Bunları takiben, 2012 yılında, arşivini düzenlemek ve daha verimli bir şekilde değerlendirmek amacıyla Ara Güler'in başkanlığında bir vakıf kurulduysa da, bu vakıf çeşitli nedenlerle çok aktif çalışmadı ve atıl durumda kaldı. Muhtemelen Doğu Grubu süreci de bunun arkasından geldi.

Bu yazının çıkış noktası, Ara Güler'in arşivinin satışıyla ilgili çelişkili haberler ve arşivin akibetinin ne olacağıyla ilgili tartışmalar olmakla beraber, üzerinde asıl durmak istediğimiz nokta Türkiye'de ve dünyadaki farklı örnekleri ele alarak fotoğrafçı arşivlerinin nasıl yönetildiği, korunduğu ve yaşatıldığına dair bir bilgi tazelemesi yapmak.

Türkiye'de fotoğrafçı arşivleri

Aslında geçtiğimiz şubat ayında yayımlanan, Türkiye'de neden hâlâ fotoğraf sanatına dair gerçek bir piyasa oluşmadığının, bu mecra ya neden mesafeli bakıldığının ve niçin köklü

bir fotoğraf koleksiyonumuzun bulunmadığının izini süren "Fotoğrafın Türkiye'deki sancılı yolculuğu" başlıklı yazımızda kurumsal koleksiyonların eksikliğinden ve şeffaf olmamasından detaylıca bahsetmiş, bu konuda henüz emekle aşamasında olduğumuzu söylemiştik. Burada bir parantez açıp arşiv ve koleksiyon arasındaki farka da dikkat çekmek gerek. Koleksiyon tekil eserlerden oluşabileceği gibi bir sanatçının bütün eserlerini de barındırabilir. Ancak bir koleksiyon, arşiv olmayabilir. Fotoğraf özelinde bir arşiv, bir fotoğrafçının bütün negatiflerini, baskılarının bir bölümünü, diğer yazılı ve görsel malzemelerini içerir. O yazıda da belirttiğimiz gibi koleksiyonlar daha çok müzelerde ya da diğer sanat kurumlarında gün yüzüne çıktığından, fotoğrafçı arşivleri konusunda Türkiye'den birkaç örneğe göz atalım.

Selahattin Giz - Yapı Kredi Tarihi Arşivi

Yapı Kredi Bankası, kültür sektörüne ilgisini artırdığı 1990'ların ortalarında, 1930'lu yıllardan itibaren çektiği İstanbul fotoğraflarıyla bilinen ama bununla kalmayıp basın fotoğrafçısı olarak da 1970'lere kadar çalışan Selahattin Giz'in arşivini, koleksiyoncu ve Atatürk üzerine çalışmalarıyla bilinen tarihçi Eriş Ülgen'den satın aldı. Ülgen, 1997 yılında kendisiyle yapılan ve Milliyet Gazetesi'nde yayımlanan bir söyleşide bu arşivi bizzat Giz'den aldığını söyledi. 1920'li ve 1950'li yıllar arası kapsayan ve 35 bin adetten fazla kart baskı, negatif, cam negatiften oluşan bu arşiv, 1996 yılında banka bünyesindeki Yapı Kredi Tarihi Arşivi'ne geçtikten sonra restorasyon işlemleri yapılarak dijital ortama aktarıldı. Bu arşivden yapılan bir seçki, "Sefirden Seville - Yapı Kredi Selahattin Giz Koleksiyonu" adıyla 15 Ekim-21 Kasım 2004 tarihleri arasında Yapı Kredi Sermet Çiftler Salonu'nda sergilendi. Yapı Kredi Tarihi Arşivi'nde muhafaza edilen bu koleksiyondaki fotoğraflar halen ajanslara, üniversitelere, araştırmacılara, yazarlara belli bir ücret karşılığı 'kullanım hakkı' olarak satılıyor.

Othmar Pferschy - İstanbul Modern

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında, fotoğraflarıyla genç Cumhuriyet'in dünyaya tanıtılmasında büyük bir rol üstlenen Othmar Pferschy'nin cam negatiflerinden ve bir kısım baskısından oluşan arşivi,

Halsman'ın ölümünden sonra ailesi tarafından kurulan Philippe Halsman Archive, fotoğrafçının 'vintage' baskılarının satışının takibini bu iş için atadığı Clair Gallery ile ortak bir şekilde yürütüyor. Halsman'ın ölümünden sonra sınırlı sayıda baskısı yapılan bazı fotoğraflarının satışını ve dergiler, kitaplar, vb. mecralar için satışları ise Magnum Photos üstleniyor.

kızı Astrid von Schell tarafından 2005 yılında İstanbul Modern'e bağışlandı. Bu koleksiyondaki cam negatifler restore edildi, dijital ortama aktarıldı ve envanterleri çıkarıldı. Bu arşivden bir seçki 2006 yılında İstanbul Modern'de "Cumhuriyet'in Işığında Othmar Pferschy Fotoğrafları" başlığıyla sergilendikten sonra hem Türkiye'de farklı yerlerde hem de Pferschy'nin doğduğu Avusturya'nın başkent Viyana'da sergilendi. İçerik şu anda yeni bir arşiv sistemine aktarılıyor ve başvuran araştırmacıların hizmetine sunuluyor. İstanbul Modern ayrıca, yakın zamanda hocalarının hizmetine sunuluyor. İstanbul Modern hocası olarak da adlandırılan fotoğrafçı Yılmaz Kaini'nin arşivini, uzun yıllar asistanlığını yapmış olan Sinan Koçaslan'ın bağışıyla koleksiyonuna kattı. Bu arşivin de dijitalleştirilmesi ve envanterinin çıkarılması planlanıyor.

SALT Araştırma

Türkiye'nin ilk restoratörlerinden Ali Saim Ülgen'in ve 1980'li-90'lı yılların tanıtım fotoğrafçısı Erem Çalkoğlu'nun arşivleri, SALT'ın bünyesindeki fotoğraf ağırlıklı arşivlerden. Kendisinden önce var olan üç kurumun -Platform, Garanti Galerisi ve Osmanlı Bankası Müzesi- bir araya getirilmesiyle 2011 yılında kurulan SALT, kurulma aşamasında bu üç kurumun arşivlerini tek bir büyük arşiv haline getirerek ve sonrasında da buna eklemeler yaptı. Burada hem SALT çatısı altında tutulan arşivlerden hem de fiziksel olarak yasal sahiplerinde bulunsu da dijitalleştirilerek ve kataloglanarak araştırmacıların hizmetine açılan sanal arşivlerden söz edebiliriz. Her iki durumda da ana amaç dünya-

nın her yerinden erişilebilecek dijital bir arşiv yaratmak. SALT'ın sadece fotoğraf değil ama mimarlık tarihi açısından da çok önemli bir projesi olan, Türkiye'nin ilk restoratörlerinden Ali Saim Ülgen'in arşivinin değerlendirilmesi sonucu açılan sergiyle eş zamanlı düzenlenen konferanstaki konuşmada Vasıf Kortun, kurumun bir kasa olmadığını, arşivin günümüz gereklerince ve arşiv teknolojisinde dijitalleştirilerek internet üzerinden araştırmacıların erişimine açılmasının temel amaç olduğunu söylüyordu. En başından beri bir müze olmadığını belirten SALT'ın arşivleri araştırmacılara açık hale getirme yönündeki tutumu, temel yapı taşlarından birini oluşturuyor ve arşiv aynı zamanda programlarda yer alan sergilerin de kaynağını oluşturabiliyor veya kısmen içeriğinde kullanılıyor.

Dünyadan örnekler

Fotoğrafçı arşivlerinin ilk önce aileler tarafından kurulan yapılarda korunup daha sonra bu yapı ve arşivin başka bir müze ya da kuruma bağışlandığı/aktarıldığı durumlar da mevcut. Örneğin 1971'deki intiharının ardından ütü katlanarak arşivlerinin ortaya çıkarılması, arşivden yola çıkılarak yayınlar yapılması ve sergiler açılması, fotoğrafçının adımlarını yaşatacak ödül/burs gibi düzenli etkinliklerle günümüz fotoğrafçılarının üretimine destek olunması gibi başlıklarda topluyor.

Fotoğrafçı arşivlerinin ilk önce aileler tarafından kurulan yapılarda korunup daha sonra bu yapı ve arşivin başka bir müze ya da kuruma bağışlandığı/aktarıldığı durumlar da mevcut. Örneğin 1971'deki intiharının ardından ütü katlanarak arşivlerinin ortaya çıkarılması, arşivden yola çıkılarak yayınlar yapılması ve sergiler açılması, fotoğrafçının adımlarını yaşatacak ödül/burs gibi düzenli etkinliklerle günümüz fotoğrafçılarının üretimine destek olunması gibi başlıklarda topluyor.

